

kus⁵¹⁾ közt, és ha néha találkozik is olykor együvé a vizsgálódó⁵²⁾ tehetség a tanítóival azon egyénben, de a kettőnek különböző természetűk lévén, különböző úton járnak. Ha hát megkívántatik, hogy birja a tanár összességében és részleteiben azt a tudományt, a melyet tanítani akar, az is szükséges, hogy jó rendben — az ismerttől menve át az ismeretlenre — tudja előadni és mindazon eszközökkel, a melyeket a módszer sugall és a tanítványok lelkiállapota tanácsol neki, világossá és megfoghatóvá tenni.

Es most már bérekesztőleg, ha mindnyájunk ha nem terjesztjük mód nélkül tantárgyunk tartalmát, ha untalan abban járunk, hogy láttassuk magasra tartva azokat az eszményeket, a melyek iránt lelkesülniök kell a fiataloknak, ha nem tartjuk magunkat az igazság iránti meddő közömbösségben, hanem az alantas és vitás elvektől való függetlenségben; ha működésünkben ész és módszerű eljárást követünk, a minő a tantárgy gondos beosztása, a tanítványok elméjének, tevékenységének s eléhaladásának figyelmes kémlelése; észrevételeik és kérdéseik kés megengedése a végett, hogy szokják meg maguk erején is keresni az igazságot: szóval, ha az iskolában nem philosophusok, hanem philosophia tanárai leszünk, akkor törekvéseink kétségen kívül sikeresek fognak lenni, úgy hogy azok a tanulmányok, a melyek ama feltételek hiányában szárazok és unalmasok, most a valódi tudást fogják gyümölcsözni és a legkedvesebbek lesznek tanítványainknak, a kik később életükben is édesen emlékezendenek róluk, mint főképpi oktatókról.⁵³⁾

Különfélék.

Milleniumi képtárgyak Kolozsvármegye történetéből.

Kolozsvármegye azzal a megkereséssel tisztelvén meg bennünket, hogy ajánljunk a vármegye történetéből az ezredéves ünnep alkalmából készítemdő kép tárgyául valamely nevezetesebb, a vármegye területén történt eseményt: megbízatásunkhoz képest hazafias készséggel jelöljük

⁵¹⁾ Értekező ezt a kissé merész analogiát bővebb részletezéssel törekszik igazolni; de én azzal szót szaporítani szükségtelennek tartám. Csak annyit jegyzek meg, hogy a „kritikus“ szót a esthetikus s szeretném fölváltani.

⁵²⁾ Speculativ.

⁵³⁾ Ezt a saját tapasztalásomból igazolt gondolatot örömmel látom kifejezve Prof Sante Ferrarinak „La scuola classica l'insegnamento della filosofia“ című könyvében. — „Annyira igaz az, — írja — hogy a philosophia az egész neveléstanításnak hasznára válik, hogy e tanulmánynak nem egy derék tanárát hallottam magasztalni annak jótékony hatását, a legkülönbözőbb pályákra készülő ifjakra. Egyetemi hallgatók és valamely tudománynak szabad tanulói, a kik évek óta léptek ki a gymnasiumból, hálásan és örömmel emlékeztek az igazságkutatásra ösztönző lendületről, a melyet a philosophiai első leczkéken kaptak.“ (Szerző jegyzése.)

meg Kolozsvármegye történetéből mindazokat a mozzanatokot, melyek a millenium alkalmára készíthető kép tárgyaiul szolgálhatnak.

1. Épen a honfoglalás emlékének dicsőítése lévén a feladat, természetesen, hogy első sorban Erdély elfoglalására gondoltunk, mivel ennek végső és döntő jelenetei épen ezen vármegye területén voltak le. III. Béla király névtelen jegyzője, a nemzeti hagyományokat valamennyire megőrizve, krónikájának XXV—XXVI. fejezetében beszéli el, Töhötöm, Horka atyja, miként kutatta ki Erdőelvét, Árpád engedelmével a Meszesi-kapun s egy erdőn átkelve, miként nyomult az Almás völgyébe s Hidalmás környékén, hol a régi árkolások elmosódott nyomait most is Gyeló sánczainak hívja a nép, miként szalasztotta meg Gyelót, a vlachok fejedelmét, kit vitézei a Hideg- és Meleg-Szamos összefolyása fölött emelkedő Várhegyen azután megölván, a föld népe Esküllőnél miként választotta urává Töhötömöt, miként esküdött hűséget a magyar államiság iránt E-küllő tehát a magyarok Horkomosionja, szent, mint a görögöknek az a helye, mely mellé templomot emeltek a győztes Theseusnak. kinek diadala emlékére nagy időkgig áldozatokat mutattak be Horkomosion terén; pedig az esemény elbeszélője Plutárch (Theseus: XXVII.) maga is megjegyzi, hogy „valóban nem esoda, hogy oly régi történetek körül a történetírást ingadozni látjuk.“ — Kétségtelen dolog, hogy a Névtelen Jegyzőben szintén megvan ez az ingadozás, de az újabb történetírás bővebb adatok hiányában, mégis jobb indulattal fordulván feléje, mint idáig, kezdi megadni neki azt a megbecsülést, mely a Niebuhrok és Mommsenek támadásai után is része Liviusnak, ki föntartotta Róma alapításának történeti, népies hagyományait, ha positiv történeti adatokra már nem hivatkozhatott is. S a mint Rómában ma, a történeti kritika korszakában is, tárgya a képzőművészetnek a város iker-alapítóit szoptató farkas, nekünk nem lehet aggodalmunk az ellen, hogy Kolozsvármegye a festendő kép tárgyául esetleg szintén ilyet, a hagyományokban gyökerező eseményt válaszszon.

Tárgyul nem a csatát, hanem az esküllői esküt ajánljuk. Azt a jelenetet, midőn az Erdélyben bentalált népek testvéries szeretetet fogadnak a honfoglaló magyarnak s hűséget a magyar állameszme iránt, melyet Töhötöm daliás alakja képvisel. Az országos magyar embertani és archeologiai társulat a honfoglalás idejéből maga is fölvette programjába a Hidalmás és Esküllő közt esetleg fenmaradt történelmi emlékek kutatását. Maga a Névtelen, kit részben a néphagyomány is támogat, oly határozottan megjelöli a helyet, hogy ebben a tekintetben kétség nem merülhet fel. Egy igen fontos történelmi esemény színhelyét tehát tájképileg híven meg lehet festeni, a mi már magában véve is eredmény Munkácsy és Feszty művészete a legújabb időkben már megteremtette azt a típust is, a milyenek honfoglalókat és bentaláltakat képzelni szokás; ez nem történelmi ugyan, mert az ősmagyar-

ság kánonai még maig sincsenek összeállítva, de a képzőművészet elfogadni kezdi s így a művészi valószínűség sem hiányoznék a képből. E valószínűség fokozására azonban tudnia kell a művésznek, hogy a vlachban, a hódoló tömegben, nem román, hanem szláv jelleget kell keresnie, hogy tehát az Esküllő vidékén most lakó románok minták gyanánt föltétlenül nem vehetők. Magának a jelenetnek színhelyéül a Felső- és Alsó-Esküllő közt levő kerekhegyet, az Esküvő-követ kellene választani, mint ezt a hegy neve és a néphagyomány is követeli.

Azon esetre, ha e tekintetes vármegye az „Erdély hódolata Esküllőnél a honfoglaló magyaroknak“ című képét választaná, méltóztassék a pályázóktól, illetőleg a megbízandó művésztől megkívánni, hogy tanulmányokat tegyenek a helyszínén; továbbá, hogy a tekintetes vármegye által megjelölendő történetkutatóknak az eseményre s annak körülményeire vonatkozó felvilágosításait és megjegyzéseit meghallgassák. Kérjük ezt úgy ezen, mint az alább megemlítendő tárgyakra nézve; mert történeti festészetünket a milleniumra való tömegesebb megrendelések vannak hivatva megteremteni; az eddigi történeti festők nagyobb része pedig még éppen nem adta jelét annak, hogy történeti feladatokban tökéletesen el tudott volna mélyedni s azért túlságosan nagy tért nyitott képzeletének.

2. Mint historikusok, ha megállapítva látjuk is a fennemlített esemény valószínűségét s ha teljes tisztelettel viseltetünk is a hagyomány iránt, mely Kolozsmegye területén a legszebb emlékek egyikét tartotta fenn, természetesen mégis nagyobb előszeretettel kell fordulnunk az újabb korok eseményeihez, melyekben több a realis vonás.

Nem tudjuk, sz. kir. Kolozsvár városa, mint önálló törvényhatóság, miként akar résztvenni a millenium képzőművészeti alkotásaiban. A magunk részéről föltétlenül elegendőnek tartanók, ha, mint Mátyás királynak, a magyar állameszme hatalmas képviselőjének szülővárosa, kiállítaná a közelebb eldölt Mátyás-szobor pályázon résztvevő művészeknek szobormintázatait, melyek becsületére válnak a magyar képzőművészetnek s most már különben is a város tulajdonát teszik. Kolozsvár lévén a tekintetes vármegye székhelye, alig képzelhetjük, hogy ily fontos képzőművészeti kérdésben a két törvényhatóság atyafiságos érintkezés nélkül kívánna eljárni. Sőt egyáltalán nem látjuk helytelennek azt sem, hogy a tekintetes vármegye maga is Kolozsvár városa történetéből keressen themát a feladathoz, mivel a vármegye vezénylő egyéniségei nem egyszer döntő szerepet vittek a székhelyül szolgáló város legfontosabb eseményeiben. Ebben a részben legyen szabad egyebek közt az 1438. évi eseményekre útalni, mikor az előjogokat követelő parasztság Kolozsvárt a nemességet ostromolja; 1467-re, midőn nemes Veres Benedek Kolozsvárról indul ki, hogy megteremtse a független Erdélyt; 1514 re, midőn Kolozsvár polgársága s nemessége kaput nyitni kénytelen Dósa paraszthada előtt, stb.

Hatásos képjelenet volna az is, midőn Izabella királyné a piaczi nagy templomban 1551. július 26 án Ferdinánd biztosainak átadja a szent koronát s így lemond Erdély separatistikus törekvéseiről. — A farkas-utcai templomban tartott 68 országgyűlésnek szintén nem egy mozzanata megérdemelné a vásznon való megörökítést, mert a hazafiságnak és szabadelvűségnek sok szép ünnepe volt Kolozsvárt. Igen méltó tárgy lehetne az is, midőn Dávid Ferencz, az unitárius templom udvarán ma is őrzött feleki kőről szónokolva, Kolozsvár népét megnyeri az új hitnek. De még sem szívesen javasolnánk oly tárgyat, mely a részekre való mind nagyobb elkülönzést ünnepezné. Már országosabb s egyúttal a vármegye sok jelesét is feltűntető kép volna, ha pld. az erdélyi nemzeti színház megnyitó-ünnepsége tüntettetnék fel. Oly thémák, melyek ha ezúttal talán nem látszanak is elég nagy arányúaknak, teljes mértékben megérdemlik mindkét tekintetes törvényhatóság figyelmét arra az esetre, ha vármegyei vagy városi közintézetek, épületek művészi díszítéséről, talán egész sorozat összeállításáról lesz szó. Most csak annyiban terjeszkedtünk ki reá, mert a hozzánk véleményadás végett küldött felszólítás mindkét tekintetes törvényhatóságot említette.

3. Milleniumi tárgyúl nem volna méltatlan az 1660 május 22-én, Fenesen, a vármegye területén vívott csata megfestése sem. Az a jelenet, mikor Erdély hős fejedelme, II. Rákóczy György a fejedelem-választás szabadságát fenyegető törökökkel oroszlán módra harezol, több törököt levág, de azután sebekkel borítva összerogy, a független Erdély zászlója lehanyatlik, de még sincs kiejtve, hogy: „Finis Transsylvaniae“, — egy maroknyi sereg megmenti a fejedelmet s Gyalu, majd Sebes várába (mindenütt megyei területre), végül Nagyváradra menekül vele. E képnék a rendkívüli élenkségen s a függetlenséghez való ragaszkodás eszméjének dicsőítésén kívül az volna nagy előnye, hogy Szalárdy leírása nyomán teljes hűséggel, az egyes alakokat, ösmert képeik alapján, fényképszerű pontossággal, a fegyverzeteket, ruhákat igazsággal s a jól ismert (ha nem is kellő helyen megjelölt) vidéket természet után lehetne megfesteni. A magyar typus maga is pompásan megállapítható a kolozsvári hostátiak és a kalotaszegiek mintakúl való használásával. Mint vesztett csata azonban mégis csak másod sorban jöhet tekintetbe, midőn a millenium alkalmával az állameszme apotheosisa a feladat. Ehez pedig más théma is áll rendelkezésünkre.

4. Erdély országgyűlése, nemzetgyűléssé alakulva, Kolozsvárt 1848 május 29-én mondta ki az anyaországgal való uniót, melyet másnap, mint országgyűlés ismételt Ezen május 30-iki ülés a magyar történelemnek egyik legfölségesebb jelenete. Wesselényi szerint a honmennyörgésének nyilatkozata az. Hozzáfogható jelenetekkel csak a francia forradalom történetében találkozunk. Wesselényi, Szász Károly, br. Kemény Domokos és Dénes, Berzenczey, Zeyk József, Róth Ágos-

ton, Lemény, Schmiedt, Vér Farkas stb. hatalmas alakjai, csak jegyei a nemzet nagyságának és akaratának, mely Erdélyt ismét egy nagy államba olvasztotta s lerontotta azokat a korlátokat, miket közte és az anyaország közt a török hódítás ellen való védekezés kényszerűsége teremtett. Befejezése egy történeti áldásos missionak, kiinduló pontja egy öntudatos nemzeti politikának, s a mellett — abban a pillanatban legalább, — a testvérisülés ünnepe. A magyar közjognak ma is és reméljük mindvégig, egyik sarkköve.

Nem egy vármegye, nem is Erdély, hanem az egész ország ünnepe ez. Erdély nem lévén többé politikai fogalom. Története ezen legdicsőbb jelenetének megörökítése méltán csak tek Kolozsvármegye föladata lehet. Székvárosában, követeinek, nagyjainak hatásos közremunkálásával ment végbe az a történeti mozzanat. Ha Aradvármegye megfestetheti az 1136. évi véres, de szintén a magyar állameszme hatalmát jelképező aradi országgyűlés jelenetét, mennyivel méltóbban teheti azt Kolozsvármegye a magyar állameszmének e nemcsak vértelen, hanem valóban lélekemelő megdicsőítésével. Nem hiszszük, hogy politikai aggodalmak merülhetnének föl e tárgy ellen, mely egy pillanatra összebékítette Erdély nemzetiségeit, testvéri ölelkezésre vezetett s mely végre is szent, mert törvény.

A föladat olyan, mely kétségkívül magával ragadja a művészt, kinek a mellett módjában áll, hogy a korhoz teljesen hű képet fessen. Nemcsak a szereplő egyéniségek képei állanak — jobbadán legalább — rendelkezésre, hanem a terem egykori berendezésének vázlata is; áll még maga a terem, élnek egyes szereplők, köztük e jelentés egyik aláírója is, kik mint szemtanúk adhatnak útbaigazítást; lapokban, tudományos könyvekben bő leírások adnak tájékoztatást, stb. Szóval minden-kellék meg van adva ahoz, hogy igazán emlékszerű képet festhessen a művész és remeket, ha lelkét is bele tudja lehelni. Alig hiszszük, hogy Magyarországnak valamely törvényhatósága méltóbban fejezhetné ki hódolatát a multban gyökerező állameszme iránt, melynek a millenium ünnepe szánva van, s alig hiszszük, hogy tárgy ennél jobban inspirálhatna művészt, ki képzetének csapongása nélkül is igazi allegoriát alkothat.

A tekintetes vármegyének tehát első sorban e kép kivételét ajánljuk s reméljük, hogy az a jury, mely a ministerium s a képzőművészeti társaság megbízottaiból a pályázatok s a megbízás eredménye felett ítél, e föladat alapján tek. Kolozsvármegye nemes szándékainak minden tekintetben megfelelő művet koszorúzhat meg.

Hazafias tisztelettel maradván

Kolozsvárt, 1894. deczemb. 18-án.

KÖVÁRY LÁSZLÓ, MÁRKI SÁNDOR, SZÁDECZKY LAJOS.

Emlékezés Fenichel Samura.

Fenichel Samu, kinek hátrahagyott dolgozatát: „A dák kardokról“, jelen füzetünk közli, nagy reményeket vitt magával jeltelen sírjába, melybe hazájától oly távol (Új-Guineában) s oly ifjan, 25 éves korában, döntötte a kegyetlen halál.

A tudományos lelkesedés ez ifjú vértanúja megérdemli, hogy róla néhány sorban megemlékezzünk.

1888. július végén egy középtermetű, napbarnított arcú, szálkás bajuszánál fogva 25—26 éves kinézésű (de ennél sokkal ifjabb), magyar fiatal ember keresett fel Bukarestben, tán mindjárt más nap, hogy odaérkezett. Az enyedi kollegium egyik tanára ajánlta hozzám, a honnan — gyalog jött ide, világot látni Nagyot néztem reá, e tiszteletet parancsoló kijelentésére, de őszinteséget és becsületességet sugárzó arca mutatta, hogy ez nem füllentés. Fenichel Samu volt.

Elmondta röviden, hogy évek óta foglalkozik természetrajzi kutatásokkal, barlangásatással, gyűjtéssel és preparálással, a miket Herepei tanárától és Csathó János alispán kiváló ornithológustól tanult. Egy csomó bizonyítványt is mutatott erről és kért, hogy írjak számára egy oláh szövegű folyamodványt a „Román nemzeti múzeum“ igazgatóságához, hogy alkalmazzák ott, mint madártömőt vagy preparátort s ha lehet ajánljam oda valakihez. Pár nap múlva jelenté, hogy felvették, de nemsokára az állatgyógyászati tanintézetbe ment s pár hónap múlva már a múzeum régiségtárában látjuk dolgozni, mert az volt az ő eleme.

Fenichel Samu született Nagy-Enyeden 1868 aug. 28-án. Atyja jelenleg is ott él, tojás kivitellel foglalkozik. Nagyszámú családja van, hat gyermeke, Samu volt a hetedik; születésre nézve a második. Hat gymn. osztályt végezve, gyógyszerésznek ment Tölgyesre, de hat hónap múlva hazajött és a vinczellér-képezdebe lépett; de gyűjteni, ásatni és vadászni szeretvén, ezt is otthagya és Bukarestbe ment gyalog, a hova 12 napi gyaloglással 1888 július 20-án d. u. érkezett. Három hét múlva a bukaresti román állatgyógyászati iskola praeparátora lett, 1889 tavaszán pedig a román nemzeti múzeum régiségtárának segédjére.

Ott Tocilescu György egyetemi tanár, a régiségtár igazgatója hamar felismerte Fenichel Samu tehetségét, nagy jártasságát és rendkívüli kézi ügyességét s így mindjárt megbízta az addig fiókokban s raktárakban heverő praehisztórikus és ó kori gyűjtemény rendezésével, a mit két év alatt ügyesen el is végzett. De a múzeumban csak télen dolgozott, mert kora tavasztól késő őszig a Dobrudzásban felfedezett ádámskliszi nagyszerű római castrum ásatási munkálatait vezette.

Igy ismerkedett meg vele Grubauer müncheni jómódú ornithologus, a ki vadászni jött le a Duna-torkolat hálás vidékére és annyira megtetszett neki a szerény fellépésű fiatal magyar természetbúvár, hogy felszólította, nem akarna-e praeparátora és fotográfusa

lenni Ausztráliába tervezett expedíciójának. A szűk anyagi viszonyok közt felnőtt ifjú, gyermekkori álmait látta teljesülni s örömmel fogadta a váratlan ajánlatot. Otthagytta hát habozás nélkül az ásatásokat és meglepett igazgatóját, a ki fizetésjavítással s mindenféle ígérettel igyekezett őt lebeszélni mesés vállalkozásáról, de hiába.

Mi, néhányan — bukaresti magyarok közül — 1891. aug. 15-én este búcsúztunk el tőle, a ki néhány napra szüleihez sietett búcsúzni . . . s onnan Münchenbe, az expedíció előkészítésére. Szeptember 27-én indultak aztán Hamburgból és decz 23-án már céljuknál voltak, az ausztráliai Új Guinea szigetóriás észak-keleti német részének Friedrich-Wilhelmshafen nevű kikötőjében, melynek környékét kellett kikutatniok. De, mikor már a benszülött-kísérőket is felfogadták volt — Grubauer csakhamar beteg lett s a legelső hajóval visszafordult Európa felé. Az erkölcsei kötelesség sulya alatt Fenichelt is felszólítá a visszatérésre, de ő nem akart — a mint nekem írta — „magyar létére ilyen csúfosan, minden eredmény nélkül“ hazatérni s ott maradt, csekély 150 márkával zsebében.

Hogy szándékát megvalósíthassa, beállott munka-felügyelőnek egyik ottani német kávéültetvényeshez s mivel ott a nagy hő-ég miatt a munkások naponta 4—5 óránál többet nem dolgozhatnak, a nap felesleges részét gyűjtéssel töltötte és kisebb expedíciókat vezetett a sziget belséjébe, a hol B o n g u -ban házat is vett és „pápuai magyar földbirto-
kos“ lett. Kutatásai előmozdítására nemzeti múzeumunk is küldött neki 800 frtot és fegyvereket, cseretárgyakat s ő olyan jól-érezte magát, hogy egyetlen egyszer sem volt beteg, mert „olyan pompás a levegő, akárcsak Erdélyben!“ De hiába, mégis csak erdélyi levegőben nőtt ő fel s ime 1893. május végén visszajön Enyedre aggódó szülei levele e kegyetlen rövidségű hátfirattal: A d r e s s a t v e r s t o r b e n !

A gyász hír annyival nagyobb részvétet keltett az egész városban, hogy oly messziről és váratlanul érkezett s a bánatos szülők nem sokára levelet is kaptak a gyarmat kormányzójától, hogy 26 éves fiok márczius 11-én Stefansort német kikötőben meghalt. Szegény Samu, öt napig feküdt eszméletlenül sárgalázban, melyet orvosai megszüntetni nem tudtak s még búcsúlevelet sem írhatott szüleinek!

U t o l s ó l e v e l e t B o n g u p á p u a f a l u b a n 1893 f e b r. 12-é n írta szüleihez. S t e p h a n s o r t német kikötő telep lakói, kik nagyon szerették — s kiknek egyikénél, egy kávéültetvényesnél lakott — kereszttel jelölték meg sírját.

Gyűjteményeinek n a g y r é s z e a magyar kormány közbenjárására végre hazajött s a Nemzeti Múzeum vette meg a 3277 darabra menő néprajzi tárgyat, a miken kívül még néhány száz általa hazaküldött madár és rovar sorakozik; de nagyobb része még ott hever ládáiban Ausztráliában. A Múzeum ezeket is vissza igyekezik szerezni.

Fenichel Samu, ki fennebb közölt dolgozatát még Bukarestben tartózkodása alatt írta az Erdélyi Múzeum számára, bámúlatos szorgalmú, erős akaratú, a tudományért önzetlenül rajongó, fanatikus auto-

didakta volt, a ki mindent, a mit tudott — önszorgalommal sajátított el és 15 havi ausztráliai tartózkodása alatt — szerény anyagi eszközökkel — több, mint 3000 drb. néprajzi és 12.000 drb. természetrajzi tárgyat gyűjtött. Hosszas diplomáciai-intézkedések után ezek — legalább nagyrészen — Nemzeti Múzeumunkba kerültek, hol örökre fentartják a tudomány ez ifjú magyar vértanújának emlékét.

Aldott legyen köztünk is — szülőföldjén — emlékezete!

VERESS ENDRE.

»A magyarok első nyomai az Altai őshazában« cz. a. gróf Kuun Géza dr. nagyérdemű tudósunk igen becses felolvasást tartott szakosztályunk decz. havi ülésén. Minthogy a felolvasás gróf Kuun Géza az Akadémia kiadásában megjelenendő forrásmunkájának az első részét fogja tenni, az író discretioja nem engedi, hogy az egész terjedelmében másutt is megjelenjék, mint a hogy azt más munkákból szélitiben látjuk a bp. folyóiratok hasábjain. Mindössze egy rövid kiadvatot adhatunk belőle a következőkben:

Az Altai vidéken, hol a magyarok őshazája volt, mint az egynehány helynévből, régészeti leletekből, nyelvünk mongol elemeiből s néhány irodalmi vonatkozásból kimutatható, a magyarság zömének onnan való eltávozta után is még mindég maradtak magyarok, kiknek egy része idő múltával mongollá, másik része törökké lett s ezekről egész a XV-ik évszáz végeig nemcsak a megeri névből romlott néhány elnevezés alatt, de az alhangú magyar, ill. mádsár név alatt is történik említés A bul-G házi Bahadur khán, khivai fejedelem, Sedserchitürki cz. munkája több helyén szól mekrit vagy mekrit ill. megerit vagy megerit nevű mongol néptörzsről (a k és g betű az arab írásban csakis három diakritikus pont által különböztetik meg, mely három pont a kéziratokban hiányozhatik). A mekrit név megerit is lehet, mert a vocalisjelek s azok hiányjele nincsen kitéve. Megerit = megeri-t s itt t az ugor többesszám képzője, mely azonban lehet mongol többesszám képző is. A megeritek törzsfőnöke Tokta Begi egyik fiát Madsár-nak nevezte s ez a törzs az Altai-su »Altai víz« partvidékén említettik. Dsingiz khán a megeri-keket legyőzi, törzsfőnökök az Irtis folyó mellé húzódik, a hol őt Dsingiz khán megöleti. Hogy Madsár nevű fiából mi lett, nem tudjuk meg. Ezt a nevet Marco Polo mekrit-nek írja, Plan Carpin e nevet metrit-re rontotta. Ez a név előfordul Resid ed-Din perzsa történész Tads et-tewarikh cz. művében is, melyből A bul-G házi sokat vett át saját munkájába. A Madsár nevet Dsingiz khán dynastiája is tiszteletben tartotta, innen van, hogy Dsudsikhán egyik unokája, mint a hogy A bul-G házi-nál olvassuk, Madsár-nak neveztetett. — Az Altai hegység vidékében maradt magyarok egy része nem lett mongollá, hanem ugor nemzetiségét megtartotta, ezeket A bul-G házi említett művében te-

krine-knek vagy mekrine-knek mondja. Resid ed-Din-e nevet még romlottabb alakjában ismeri, bekirine-nek írva. Az arab írás *n* betűje a szó kezdetén vagy közepén egy alája tett ponttal *b*-t s két feléje tett ponttal *t*-t jelent. A mekrine vagy megrine név egyszer nekrine vagy negrine-re gyengülvén, a két említett alak minden erőltetés nélkül könnyen megmagyarázható. Erről a népről A B u l G h á z i következőkép ír: »Az ők szállásaik az uigur népéhez közel esnek, egy hatalmas hegység vidékén (Altai) Eredetök a mongolokétól és uigorokétól különböző lévén, külön népet alkotnak. D s i n g i z k h ä n idejében számok kétezer családra rugott.« A XV. évszáz végén egy »Sejbania da«-nak címzett rövid prózai elbeszélésben ezek madsâr név alatt említetnek (l. Berezin kiadásában) s vezérek Seikh Murid-nek mondatik. A Sejbâninâmek epikus költeményben,¹⁾ melynek szerzője Mohammed Salih (szül. a XV. évszáz második felében), Seikh Murid hadi néperől a következő szövegben történi említés: »A vitézek közül volt Seikh-Murid, szerfelett bátor szívű volt s vitéz, A had dolgaiban beavatott, Kétszáz körül való katonája volt, Mindnyájan hadra készen állottak.« Későbbi időkben többé altai magyarokról nem történik említés, az o n g o r (h u n - u g o r) név azonban az Altai hegység vidékén még ma is használatos, így nevezik az altai vidéki kálmukok az oroszokat.

A Hóra-lázadás magyarországi részét Teleki Domokos, Szilágyi Ferencz és Densusianu Miklós monographiái csak röviden érintik; most Márki Sándor külön füzetben foglalkozik e kérdéssel s kimutatja, hogy a mozgalom voltaképp egy érdekes rablói történettel kezdődött. Körülményesen elbeszéli, hogy ugyanazok az arad zarándmegyei rablók, kik 1784 július 27. elfogták Aradmegye alispánját, Forray Andrászt s mindaddig szabadon sem bocsátották, míg a vármegye gyors postával kegyelmet nem esközölt ki számukra, — majdnem egytől-egyig részt vettek Hórának még azon ősszel kitört lázadásában. Ez Magyarországon főképp a Maros és a Fehér-Körös mentén dühöngött, nov. 14-ig, azonban a vármegye a sorkatonaság segítségével, már elnyomta a lázongást. Márki Sándor ez érdekes munkája eredetileg a „Századok“ban jelent meg s egyik fejezete lesz Aradvármegye történetéretének, melynek II. kötete most van sajtó alatt.

Folyóiratok.

— „A Budapesti Szemle“ 1895. januári tartalomdús füzetét Zichy Antal „Gróf Széchenyi István ifjúkori levelezése (1809—1819)“ cz értekezése nyitja meg, melyben becses adatokat szolgáltat a nagy államférfi élettrajzához és jelleme kidomborításához. E után sorban következnek „Két olasz eposz ma-

¹⁾ Kiadta Vámbéry.